

שאל טשרניחובסקי

(קומץ פרחים על קברו הרעון)

א

לפני ששה חדשים בערך הגיעה לכאן הידיעה הראשונה כי טשרניחובסקי סקי חולה אנוש וא, כי מחלת "הדם הלבן" אחותו, וכי הוא מוטל חולה בבית החולים "הדסה", מקום ששימש, הוא עצמו, בתור רופא. זמן-מה לאחר כך נתקבלה ידיעה שניה "משמחת", כי טשרניחובסקי נתרפא הודות-לאל וכי הוא יושב כבר בביתו, כותב שירים חדשים, העולם כמנהגו נוהג.

אבל שמחה זו היתה כמעונם של אלה שאינם מבחינים בין דם לבן לחוסר-דם, אגנימיה בלעז. ויש מעורר בבים זה בזה, לאמיתו'של דבר, דם לבן וסרטן-דם — דבר אחד הוא. אפשר להאריך את חייו של החולה בו לומר-מה, לשנה-שנתיים, בטר-אנס-פוזיות, בהנחה מיוחדת, אבל לא לר-פא רפואה שלמה. ארוכה זו אמנם ניתנה לו בהצלחה, ופתאום רפה הלב עצמו מעבודתו רבה אשר עובד בו, וכיחוד — בחדשים האחרונים, בכל אופן, כל אחת משתי מחלות אלו — והשניקה היא, כפי הנראה, תוצאת הראשונה — דיה היתה להפיל גוף חסון זה, שנשא טשרניחובסקי בקלות יתירה וכמשך שבע עשיריות שנים, אר מעט פחת מזה.

בשנת 1937 בא טשרניחובסקי לפאריס, בלויח המשוררת אנדה פי-קרפליד, אל הקונגרס העולמי של הפאן קלוב. בתור בא-כוחם של סופרי ארץ-ישראל בא, והיה זרין ומלא-אזניים. כנפישעורים נשאוהו באולמים הגדולים של בית הפאן הצרפתי. בכל הלשונות דיבר עם צירים מארבע כנסות העולם, אבל חשונה בתאבון בריא והיה מחור אחד רי יצירות היפות, מחומם מיינות ערפת הרבים והטובים, שהגישו לנו, קרא האמר בקול גדול לזל רומן — יושב-הראש של הפאן קלוב הצר-פתי — שכפי הנראה מן המשקאות הטובים אין כאן פאן-קלוב, אלא "ראן-קלוב"... והלשון הגופלת על לשון-שלו עוררה צחוק גדול. בפניו הרח-בים של המתלוצץ לא היה או אפי-לו סימן של חולשה גופנית. בכל אופן — הרואים לא ראו זאת, ועל דעתנו לא עלה כי שומעים אנו ורר-אים אותו בפעם האחרונה.

אין זאת כי תהפכות המלחמה הזעזועים הרבים למקרא מגילות חפורעניות, אשר באו על העולם הי-שן ועלינו ביעוד, חרון-האיך-אונים אשר ירתיע יוסי'ום את כל אחד מאתנו — בלבו הנחל-לחוראש של ושאל טשרניחובסקי נחור כחצי-מנת, חטילו מחממה בדמו הסוער גם בלי זה, והפילו לארץ את הגוף והחוק, אבל העיף זה כבר מעבודתו ספרותית רבה וממלחמת חקיום, כאלון בסער גפול.

ב

ושאל טשרניחובסקי גולד בכפר ומכאילתבקה, בחצי-האי קרים, פלך טאבריה, מקום קלגסי-הנאצים משר-שים כעת את היונק האחרון של חיי-אדמה ופאסוריארכאליות, שחיו יור-דים חזקיצוץ במשך דורות. מוחים הם שם את רשמי המקורות האחד-רונים — מהם ינק טשרניחובסקי יני-קה שירית את אידיליות-המופת שלו, שנעשו דוגמה לכל כותבי אידיליות-הבאים אחריו: שמעונוביץ ויעקב פייכמאן — עברית, המשוררת של קינטיקי — י. י. שווארץ — אידית; מהרסים הם בנוסם את הכותל האחד-רון — אלו נסמכה עריסתו של המ-שורר, החדר שבו טיפלה בו אמו, מעדני קטן, התצר מקום שיתק עם חבריו בילדותו הראשונה, ואם נב-קר, אחרי מלחמת-הועיה זאת, באוחם המקומות, בהם גולדה השירה העב-רית החדשה — לא גמצא שם עוד ארית על גבי לכתה; לא בכפר ראדי, פלך דיטומיר, מקום עברו על ביאד ליק ימי-ילדותו הראשונים, לא במיר-כאילתבקה — ערש טשרניחובסקי, לא בוגירי'ו של יעקב כהן, בבוב-רויסק של זור שמענוביץ ולא כשקלוב של כותב הטורים האלה, את הכל זללה ורמסה חית-הנאצים הטמ-אה, אכלה את החיים, הצומחים והי-דוממים: טרפה בשר יודים ועצמר-חיהם פצחה, טרפה גני-ירק של יור-דיהעיריה, בתיהם, רהיטיהם, ספריי-הם עם בהמת-הבית שלהם, בלי שום הובל.

אנב, מסופק אני קצת באמינות המספר 68 שנים, ששאל טשרניחוב-סקי וגניע להן לפני מותו, בדיק, לפי הצחשכון הפרטי שעשינו לפעמים, כינינו לבין עצמנו, יצא, שטשרני-חובסקי קשיש היה ממני בארבע-ישרה שנים לא פחות, ובכן, אם אין פאן טעות, גפטר בשנת השבעים לימי-חייו, בערך, אבל אם נדון על ישנות-חייו לפי הרעננות, הנריות והי-כות הגופני שהיו בו, אי אפשר היה להעריכן ליותר מששים, אני מכוון פאן לפגישה האחרונה שלנו, בשנת 1937 בפאריס.

איר הערבה חזשה, שבילה בו את ימי ילדותו, ובחדאי גם זמירותו הפר-סית, בתור יודע פרק ברפואה, הניחו עליז את חותם הבריאות והחסינות הגופנית לכל ימי חייו. את בת-יקולם של חיי-בריאות אלה אנו מרצאים באידיליותי, ביחד: ב"ברלי חולה", ב"חמתנה של אלקה", ב"כחום היום", "מיוג שלנו" וכולי וכולי. כשעזב את כפרו בקרים ונכנס כחור תלמיד לאחד מבתי הספר באר-דיסה, עוד כותב היה טשרניחובסקי את שיריו רוסיית, אבל מידענו הד"ר יוסף קלומר, ידידו ובן-גילו של המ-שורר בימים ההם, השפיע עליו שיעי-ביר את השירה שלו לשברית-תקע-בלוט יבש באדמת-ספרותנו הרוח-האלון גדול עלה ממנו, כששברתי עם ספרי-הלימוד שלי בשנת תרס"א

• ופן בלשון צנחפת — יין.

(1901) לאודיסה, ואני אז כבן שלש-שורה, כבר שרו שם את אחד משי-רי טשרניחובסקי הראשונים, ונלא הוא השיר "שחקי, שחקי על החלד-מות", שיר-נעורים ותקות-נעורים זה, שלא חדלו לשיר אותו בארץ-ישראל עד היום הזה. בבית האוכל העממי, מקום נפגשתי פעם ראשונה עם חבר מתלמידים ועם צעירים גאים על לאומיותם היהודית, שם שרו את השיר, והתמגגו ממתיקות כל חרוז חרוז:

...שחקי אם עוד באדם אאמין, אם עודני מאמין בך!

היתה זו התועדות הראשונה שלי עם שירתו של חברי הגדול בעתיד הקרוב.

את מחברו של השיר המורר הזה, לא מצאתי עוד באודיסה, "רוחות מנשבות" נשארו להידלברג של אשכנז הדרומית, משם עבר אל שווייצאריה הקרובה, מקום למד רפוד-אה וקיבל את התעודה הראשונה שלו, ואלם כדי לרפא חולים ולהיות דוק-טור למעשה, ברוסיה היצרית, צריך היה לעמוד לבחינה שניה ולקבל תעוד-דה חדשה, הוא קיבל אותה בקלות, כאשר השיג את כל המטרות שהציג לו לעצמו, בשפות חיות ומתות, בתר-גומים ובידיעות הטבע, זמן-מה היה רופא מחזי (ועמסקי-ווראטש) באיו עיר נידחת באוקראינה, הלל זלאטר פולסקי ז"ל סיפר לי בפאריז, שפעם אחת נודמן לעיר זאת שבפלך קיוב, ונתקל ברחוב הראשי בדוקטור "פני" עם בגדי-שרד של רופא-מחוז, אותה שעה נדמה לו, שרשמי פניו של הגוי ידועים לו, ואם אינו טועה — ראה פרצוף זה בעתון, ניגש, התנצל ושאל לשמו... זה היה שאל טשרניחובסקי, שום, בן-אדם בעיר, לא רוסים ולא יודים, לא היה להם מושג כל-שהוא מן המקום שתופס רופא-מחוזי זה בעולם הספרותי. טשרניחובסקי לא סיפר מעולם ולא ביקש לקבל בשל זה הנחת מיוחדת, זכות כל-שהיא.

כמלחמת העולם הראשונה של שנת 1914—1917 שימש בתור רופא-מתנחב בצבא הרוסי, חברו לצבא, קצינים רוסיים כמותה, היו מושכים אותו להילולים שלהם, חרבה רשימות הומוריסטיות, מחיי הצבא בימים ההם, כתב טשרניחובסקי אחר כך, כתום המלחמה, על קצינים רופאים, אנשי-צבא ואחיות רחמניות... אמנם, האמת ניתנה להאמר: בשפה השירית חבי-תיאור האמנותי בשורות קצרות שלט כל ימי יותר מששלט בפרוזה טהורה.

ג

גדלות היו ידיעותי של ש. טשר-ניחובסקי בשפות חיות—ומתות, דומה היה בכשרונותיו אלו לואכ ושאובר טינזסקי, אשר גפטר לפניו, היה לו פוליגלוט שלישי, א. קוראלניק שמג, אבל ידיעותי של זה האחרון שט-חיות היו ברובן, מלבד שיחה בת-מאה-מאתים מלים ומקרא ספר קל של מימרות ומשלי-ישועלים לא ידעו הד-בר, שפות עתיקות לא ידע, ואפילו בשפה העברית היו ידיעותיו מסופ-קות, אני עמד על זה מפני שבני-יורק רבתי וגם מחוץ לה נחפרסם בשם ידען של לשונות, שלא היה כדוגמתו, ואלם על ש. טשרניחובסקי ידיעותיו הבלשניות ידעים כאן רק מעטים... בדיבור אמנם התקשה לפע-מים, ואפילו צרפתית ואשכנזית, שבהן למד והשתלם מחוץ לגבולות רוסייה, דיבר בחיתוך קשה, פרוסי מליחה, אבל את שתי השפות, החיות והמתות, ידע על-בורין, ובכל זאת לא חדל מעולם לעיין בהן ולרדת לסוף דעתן, לרגל כל עבודת-תרגום היותר קלה היה משקיע את פרעות ראשו בכמה וכמה מלונים, ושלש פעמים עיין, שקל ומדד, עד שיתרגם פייסקה זו או אחרת, לפיכך מצויינים כמעט כל תרי-גומי, והרבה גרמו הללו להעשיר את העברית החדשה ולהכשירה בש-ביל מתרגמים אחרים, כעד תירגום "קאלוואלה" קיבל אות-זהב מאת הממשלה הפינית, וכן בעד תרגומי-המופת שלו, מהומירוס, קיבל אות-הצטיינות מאת ממשלת-אתונה, מלבד זה קיבל בעד תרגום איליאס את הפרס ממוסד ביאליק בתל-אביב, אר-תה שנה (1936) קבלתי אף אני את הפרס בעד "פרקי יער", ואו נפגשנו בפעם הלפני-אחרונה, את לוחות גילגמש קראתי בשפות אחדות, ואלם אין שום תרגום הולם איפוס עתיק זה כתרגומו של שאל טשרניחובסקי, אפשר — מפני זה, שממקור שמי אחד באו, היוצר הקדום, כמו התרגום של זמנו.

אם אינו טרעה גרמתי אני לפרסומו של תרגום טשרניחובסקי בפנילאנדיה, בשנת 1931 נפגשתי בקונגרס של פאן, באמסטרדאם, עם צירה של פנילאנדיה בשנה ההיא, את שמו של הצייר הספרותי אין אני זוכר עוד, אבל את דמותו אני זוכר עד היום הזה, אדם קצר-קומה, רזה-יבשר עם עינים חיות היה זה, שפם קשה ושחור כזפת וכן שער ראשו, דומה היה קצת ליאפוני, נתגלגלה השיחה על האיפוס הלאומי של האומה הפנילאנדיית, אז שאלתי את הצייר: כלום יודע מר ש"קאלוואלה" נתרגמה עברית? התי-פלא הלו: עברית? שפת הביבליה? כלום אפשר לתרגם בה איפוס שכזה?... סיפרתי לו ארוכות וקצרות על שפה קדומה זו, שקמה לתחיה בארץ-ישראל ונעשתה חולין בפי עג-רון ואכר וסחר-סידקית, ועל הסופרים העברים סיפרתי לו ועל טשרניחובסקי המשורר והמתרגם, לקח ממני הצייר את אדריסתו של מתרגם-קאלוואלה ורשמה לזכרון בתוך פנקס-הכיס שלו, כשנה או מעט יותר, אחרי פגישה זו, הופיעה ידיעה בעתונים, כי הממ-שלה הפינית הזמינה את המשורר העברי בתור אורח-כבוד להלסינקי, מקום הוחג, ברח פאר, יובלה הלאומי של "קאלוואלה", השאר ידוע.

(עוד יבוא)

שאל טשרניחובסקי

וכפר אלה הם מביאים אל חדריהם בכרך, משכללים ומחברים לצירים גדולים ושלמים. כל אמן לפי כשרונו ובעוף דמיונו.

אמנות הציור החדשה שבצרפת מתמלאה אייר רענן, אור שבעת הימים, ששוקהחיים שוטף אותה ועו- בר גם אל ארצות השכנים, אל אנג- ליה, בלגיה, ספרד, הולאנדיה ואשכ- נז... אלה רק אלה ציריהנאטוראליז- מוס, בעלי הרוח הנדיבה והעינים הפקיות בסקרנות ועורים, הם הם אבות האמנים המאים אחריהם, אשר הגיעו עד לדורנו אנו כמו: מוני, פיסארה, מאטיס, אדוארד וילארד, לוטריק, אוטויליה ואחרים.

כגון זאת, כמו שהאמנים המשווא- רים ועליוזיהחיים הנזכרים הנוריע את אמנות הציור החדשה, כן הוריע שאל טשרניחובסקי את השירה העב- רית החדשה. לא היתה תופעה אחת בבריאה שנתעה אליה בנדודיו, פגיו שתחברים ונשים, תערים בדרום אשכנז ושורייצאריה, שלא שימשו לו נושא לפואימתיו המוטיב לשיריו: שרשרת הריהשלג באופק השמים, בתהקול בנקרת הרים, הנאותה מדר- סלברג, פסל אפולו שבור-זור- צות בבית אוסף, חרבות היר- כל על ראש הר... כל זה נאסף ונטוה ונחרו ברעיון השיר- תי תברקמות שורות הקצב. וכל זה השלך בעליצות קונדס אל צוהר הסטודיה האפלולה של השירה העב- רית, יחשת אדים וכהן ויהודה ליב גורדון, מקום שררו עוד צלליהשבר, האבק-זורות קדומים מרחף שם. ובינ- הם משורר בחסד עליון מתלבט ומבכה ואינו מצא את תיקונו — צעיר חיוד משיבת-זואלזין האחרונה, חיים נתמן ביאליק שמו.

יצר "המתמיד", "הרנורי לילה", "בתשובתי", "אכן הצייר העם", "על סף בית המדרש", "המענה באמנה", "תיקון חצונות" ושירים כבדילב אוד- רים, אשר פרסומם כבר עבר את כל עירות ישראל, ביאליק זה גפרו נפתע מן הקול החדש בשירה העברית. רבנת נעורים העירה אותו מעצבותו. קול חדש זה אמנם רך היה במקצת, משתבר היה פה ושם והמבר מבאס גי- חר-קצת לצוהיחת פאלציו דקה; הל- שון לא היתה צלולה למדי... אבל חן מיחד של אף לעזו היתה לקול זה, את צעיר וחסילב שכא ממרחקים ומשת- דל לחבר כחיתוך-דאיבור של "מדינת היהודים"...

אותה שעה נזכר ביאליק, בחדרי- עבודתו, האפלולי, שבאיהצטה... כי יש גם לו איזה מקור-וחור נשכה, אשר פיסה ספרים כבדים, ביוזעים ובלאי- יודעים, ונחזא... או ירים את מטה הקסם שלו, מטה הסגנון המתנרץ בעשרו, הרים, הכה ונצח. האור הסגור אצלו התפרץ כמורקה הבת-צבעים. כפואימה "זחר" שלו התפרצה, וטעט- פה מ"פתיחת החלון"; התגלתה לכן ב"שירי החורף" שלו הראשונים וה- אחרונים, התנצנצה מ"מתי מדבר", מן "הבריכה" השוקלת: "ושלוחה לשונות לחבה מ"מגילת האש". הספרות העברית החדשה הוצפה פתאום אור גדול, זיו גמז שלא ידעה מימי "ברכי נפשי" ו"שיר השירים". רוחות חד- שות התעוררו, נשבו חמות ומחלימות ונשא על אכרחתן זרע-שרונות חדשים, נשוא ופור את הזרע בארצות הגולה ובארץ-ישראל.

ד

להעריך את כל אלף-חמש-מאות ויחד עמדי השירה המקורית, שהש- איר אתרו טשרניחובסקי ירושה לספרות העברית החדשה, מלבד תר- גמיו העצומים, זהו, כמוכן, ענין בל- תי אפשרי במאמר לא-גדול ועל רגל אחת, בעוד לא יבש העפר התוח על קברה. אפשר רק לציין אותם במוש- גים, לסמל בסמלים, ואת זאת אנסה ברשימה קצרה זו הבאה להלן:

מה היתה השירה העברית החדשה עד בוא טשרניחובסקי, ואפילו נצ- רף אל שירה זו את ירושתו של י. ל. גורדון ואת תקופתה הראשונה של יצירת ח. נ. ביאליק? אותה שירה אפשר להשוות עם סטודיה של ימי- הבינים, אפולית, חלונות-חצים חדר- דים, עם זוגיות רבות-צבעים וזקוקת זו לזו ברצועות עופרת — בנוסה אותם עזרות, עם כל כבודם ואבקם. האור נפל תמיד מתוך צוהר פתוח למחצה תבאלכסון ונתן לכל הרהיטים הקוד- רים הלכל החפצים הארה של מתכת; הארה של נחושת מצוהבה, בטעם דימבראנט, לכל שרטוטי החיים וה- דממים, הנמצאים בשדה-הציור וה- צייר העושה בו. אייר צר וצללים רבים, ששוק-חיים טועט והרבה כובד לב ורחו נמוכה. חגיגות רבה חזרות נעורים מצומצמת. יצירה כזאת היתה זו של י. ל. גורדון, שהיתה מוקדשת כמעט כולה למלחמה עם הארוקים ועם הקפאון של החיים והדת ברחוב היהודי- דים שבאמנה. לא-טובה ולא עליזה כמו היתה שירתו של ביאליק בתקופ- תה הראשונה, אף-על-פי שצעדה כבר קדימה בכל מה שנוגע לסגנון, לקלי- טת צבעים וצירופי-מלים חדשים, מים היגלת שירת ביאליק ועד שנת תרס"א (1901) היתה שירה זו שקועה רובה בקינות. סגנון חדש וחוכן ישן. קינותיו של "המתמיד", קינות "לפני ארון הספרים", קינות "על סף בית- המדרש", קינות ו"דמעות באמנות" בנכר, וקינות האנחות ב"חשובותי" קי- נות הנפש הרוצצה והשפלת ערך עצמו של המשכיל הוצא אל "הש- דה", מבכה את מולו ומול ישראל המחוסט בפצעים, תחת לידקות מלוא העין והריאה מן הימפי המתגלה, הרוח הנושבת ולקבל את כל השפע כמו שהוא, בלי סלסול. שירה שכזו והדומה לה, עם כל הלכביות, עומקהרגש והביטוי החזק השקועים בה — רית הסטודיה הטובה, שלא אחררה זי- רות שלפיה, עולה ממנה, שפליחת ויצוק-נפש אתה שב מ"שדה" שפות, כמו "מבית-המדרש הישן"...

גם על אמנות-הציור של העת החדשה, עד המהפכה הצרפתית הג- דולה, עברה כוס שכזו. כל מחלות סבל-הירוששה, שצויינו כאן לעיל, עב- רו עליה. את כל כשרונה, הודי-דאייתה ועמקהרגשה השקיעה בגלמי-מדילים ובדוגמאות דממים, גטועי-מקום-חמן, בין תפאורות מכוסות אבק, אשר נוגג זו לזו לפי הצורך, עוד במחצית הרא- ושונה של המאה השמונה-עשרה. גח- קת היתה אמנות זו בתוך צבעים ושמים, בנושאים כבדים, נושאים היסטוריים באולמי-מלך, באלילים מר- תולוגיים, עם נשים נחונות בתוך קרי- טלינות-חג והסרקות בגימות קומות רכות, עם חרישות של ברשים גוונות, מקושטות מצבות-שיש; עם כל מיני נפל ובלמים של דבריימי יונן הרומי... אבל הרח הנדולה המנייבת מן המהפכה הצרפתית כבר התפרצה פה ושם אל הסטודיות העתיקות. כאן שברה שימשה מגוונה שקועה בדבק עופרת, שם הפכה כסא עם תפאורה דעה... דור הציירים הצעיר משליך אתרי גור את עמודי-הציור הענקיים, כרטט בגלמי-הדוגמאות המתות, קורע כקורי עכביש את העטיפות התגיניות, שעסף בהן את דוגמותי, תכרח אל הכפר ואל השדה ואל העיירה רבת- הצבעים של צרפת. הרי דור האנאי- מנדים עליונים ונחמדים, תיבות קלות של סממנים ומכחולים תליות להם ברצועת עור על שכמם ויריעות אחי- דות של נייר-עבה מתחת בית-שחיים. ביצורים ובהרים מטיילים הם, ועוברים בסירות דוגה ביאורות ונחלים. מת- רועים עם רועי-צאן, מתודעים אל אנשי-אדמה, משוחחים עם נשות הכפרים ומחני הקהילות הקטנות והשגוניות. וכל מה שהם רואים בעצם עיניהם הסקרניות, הם מטילים לזכרון על גבי הכועי הנייר העבה והי- בד המתוח, הקלים ומאירים בלבנו- גיתם. את כל אספי קיץ וחורף, אדם

שאל שרניחובסקי

בריווק מקום מתגמל הקצר של ש. שרניחובסקי השבו איתו לתמים. לילד גדול ואפילו לילד שאינו גדול ביותר. אבל דעה זו היתה מוטעה במובן ידוע. צורה שניה של המסר בע היתה. בחיי יום יום אמנם לא היה שרניחובסקי איש מצליח. לא ממולח, וגם זריו לא היה. נתן לנצל עצמו לכל ארחי-פרחי. עם כל עבר דתיו הספרותיות העצומות במשך חמשים שנה ועם שלושים שנות שימש בתור רופא. לא עלה לו לכי זר את חיו הכלכליים ואת חיי משך פחתו הקטנה: אשה ובת יחידה. בשנות חיו האחרונות קנה ממנו מיציאנט. ידוע וחובב ספרות מסתפק את כל ספריו המקוריים של המי שורר. את כל תרגומיו ואפילו את יצירותיו. לעתיד לבוא, אשר יכתוב בזמן מן הזמנים ואשר יש לו עדיין סבני-מעין... כל אלה נקנו לצמיחתו כמובן, בנוסף בן-אביגדור מוארשת. בעד "שיבוש" חדשי היינו: כמעט פחת ממאה וחמשים דולאר לתודש — שטר מצומצם. שנערה היחשבת על מכוונת כתיבה היתה בחולת בן, כאן באמריקה. כל שיר קטן כונבר הלטאה וכל שורה נחונה מאת שרניחובסקי לירחון או לשבועון עברי זה או אחר, נשא עליו מיס המכיר זה הנזכר, חתם של "מכס בשר" מימי ניקולאי הראשון: "נדפס ברש" ין של אותו מיציאנט השוב... אבל אינסופיות זו של שרניחובסקי אין לה כלל שום יחס עם החכמה האינסופית שהיתה לו. חכמה עליונה של אמן, הרואה ומוחק את העולם וכל אשר בו, כמו מעל למשקפים השחרחרים שנושא כמעט תמיד, מפני שעיניו הברש שלו רכות היו מילדותו. בפואיזיה ובפרוזה היו לו עינים בוקעות של נשר, ואותן לא מכר לבעלי טובה ולחובבי ספרות" מן הטיפוס הנזכר מיום הירדו למשורר.

האידיולוגיה שלו הראו סכום גדול של הברח-אנשים, וסיפורי הפרוזה שלו — מעיין של תומס חי נבע מהם תמיד. הפיליטונים שלו מתחת לקו, אשר חתם אותם בשם בדוי "יענקלי חם", ואשר טיפלו בנושאים אקטואליים בחיננו ובספרות העברית, העירו צחוק אדיר. אצל אלפי קוראים בגולה ובארץ. אבל המיליטנטים עצמו התחפש באמנות כל כך רבה, באופן הכתיבה ובסגנונה, ואח המסוזה אשר שם על פניו שיהיה מדי פעם בוריות מברחת מל-כך, עד שרק קוראים מודעים ידעו, כי ש. שרניחובסקי הוא הכותב והוא המבדה.

כדי להגות מן המסילה את הקוראים הסקרנים ביותר נתן שרניחובסקי אדרסיה בדויה, באחד הימים ל"יענקלי חם" היינו: הוטל פרר באנס, ברובע הלאסיני בפאריז... בהוטל זה התגוררה "באמת" בתחילת היחידה של שרניחובסקי — תל-בינת מבני ההפואה, בשעה שהוא עצמו כבר גר בתמידות בארץ-ישראל. את המכתבים בשביל "יענקלי חם" שקבלה היא שלחה לאבית. בשל האדרסיה הבדויה למחצה נבשל אינסופיה ספרותית, ומאז האז מינו רבים, כי אני התחום מעלה מתחבא כאן מעבר לפרגוד, וכל חברי ההיחול כלפי בעלי-מסר חב-רתיים וספרותיים, אשר נגע בהם שאל שרניחובסקי שלי חם, דוקא שלי, הרי בפאריז אני גר... אמת היא, כי שרניחובסקי הציע לפני לא פעם, שאני תול שנינו גבר טוב, זה לזה, מכתבים ספרותיים ממינום של "יענקלי חם". הוא ישיר איר לו את השם הבדוי שנתבסס כבר מתחת לקו ב"העולם" של ידינו משה קליינמאן, ואני אקח לי פטיב-דונים אחר למשל: "משה-חפשיני" נא", "זלמלי מוזיק", או מעין זה. יענקלי יתנצה עם זלמלי, ומחוך כך יפרח הפיליטון הבקרהי כשושנה, ואיש לא ידע מהיכן הוא בא ומי ומי הורים.

הודיתי לו על הצעה זו ועל הכבוד הזה, בהתנצלות הבאה כאן כלשונה:

בפיליטונים שלך התחממם בשם "יענקלי חם" בלבד, המאדרסיה לפאריז כבר עשית לי "נפשות", היינו: שונאים בנפש גם בלי הכי. כתריסר במספר, אם לא יותר, כל קוראי "העולם" מאמינים, כי אני (הסוף בעמוד 4)

נשתמר אצלי קטע של זכרונות משנת תרס"א (1901) המאיר באור רגעי את המשבר לטובה ביצירתו. ביאליק ובשירה העברית החדשה, שעליו רמזתי לעיל, ואני מביאו כאן כלשונו. יעיד נא אף נא.

"אותו חורף, בראשית 1901, חל משבר קשה בחייו של ביאליק. נוסף למצבו התמרי הרע, חל בו גם משך בר פנימי. נתרופפה אמונתו בכוחות עצמו, בשליחותו כמשורר בעולם הירדני. צליל חדש נשמע או בספרות העברית כמצילת-חורף מתקרבת הור לכת... מבעד לחלון הגג שבחדר-עבודתו באודיסה חדרו אותם שירי הסטודנטים העליונים של משורר גדול אחר — שאל שרניחובסקי שמו. החלק השני "חזיונות ומנגינות" של זה ("תושיה" — ביבליותיקה עברית) הגיע מוארשה. בדיחת ביאליק האפי-לולית עלה ריחם של הרישומי-צאריה, התנוצץ שלג האלפים המופה, הציצו מבראות ארמנותיה העתיקים והחרר בים של זיידלברג, ועל כל אלה מרח-פת היתה רוח-נעורים. שרניחובסקי שר על כל זה בלב מלא, מחוך איוו חירות גפשית חדשה, בלי צער-הער לם ובלי אנחות על צרות העם היהודי. קיצורו של דבר: בלי כל אותה תער רובת מיוחדת של קינות נצחיות של ירושת אבות, של גלות מרה... אפילו שפתו של שאל שרניחובסקי, שלא היתה עדיין גמישה ורצופה, לא התאמה לחכמים עלמיים-אנושיים ומחוך כך צולעת היתה פה ושם — אף היא היתה בה מתינו של גר צעיר צחק, המדבר עברית.

ביאליק, שבתקופה ההיא עוד שקע היתה, ראשו ורצונו, בעבר וזק רוב החרוק של היקדות המסורתית, סבית המורש החתב, בטרראגדיה של בתור הישיבה, התחיל מפקפק בערך עצמו. "המתמיד", אשר לו הקדיש ממיטב כוחותיו, שקע בו כל כך הרבה מכשרונו והעניק לו מתפאר רת סגנונו המבריק, התחיל נראה לו כהספד שאחר זמנו, קינת-גופש שהמיצה.

ופעם אחת בשעת טיול בפרדס האודיסאי, אשר על חוף הים, כשר נגע בשיחתו על עתידה של הספרות העברית ועל כשרונותיו הצעיריים העולים וגדלים, הפליט מפיו כעין וידוי ואזהרה קצרה:

— ששכמותי, אל תלמדו! כבטלן חייתי ועל בטלנים כחבתי.

לא ראינו את עינו של ביאליק באפלולית הערב והגן, לא ידעתי בבירור אם תומד הוא לצון לעצמו או מתרעד במה שהוא אומר באמת ובתמים... אבל לא עברו חדשים מרעטים והפואימה שלו "שירתי" דופיעה ב"השלוח", בחציה הראשון עוד קוסס היתה את הלב משורר-הולות שבבית-אביו — הצרצר, אבל זלקה השני כבר היה מוצף והחר-בראשית וילדות, וכמעט בלי שום מעבר טבעי, לפיכך חילק ביאליק את הפואימה אחר כך, בקובץ שיריו הראשון בהוצאת "תושיה". הציג את "שירתי" לתוד ואת "זוהר" לחוד... אחריתם בא "מתי מדבר" ומ"שירי החורף" הראשונים, ומאז היה תול-ביאליק לאשר הוא לנו ולכל קוראי עברית עד היום הזה: סינתזה עצו-מה של משורר-הולות וזוהר-העולם, של הגלות והשחרור הלאומי.

טיפוס ארפיני של איש-יהודי לא היה לשרניחובסקי. רק באוקראינה פגשתי יהודים כאלו שאין להם צלם יהודי. רק התלתלים, המקורו לים מסבעם, של המשורר גילו את מקור מחצבתו. חטמו הרותב, העינים האפורות-כהולות ולא גדולות, אשר הבריקו בהצמר גברי במקצת, היתוך השפתיים, הכחפים המוצקות, השפם הבלגודיני וקשה-השעה, לעומת תל-תלי ראשו הרשים הזכאים יותר, כל אלה הזכירו עשרות ומאות פרצו-פים מרוסיה הקטנה. אפילו עצם הדיבור שלו, תנועותיו האמיצות, טוב לבי, צחוקו המתפרץ ונפסק, לחיצת ידו הכבדה ורגילותו לחקן בוריות יחירה את שפנו המזדקר ימין רשמאל והצור חלילה, הזכירו קצין צבא רוסי, בר-אבוחין, את לצרה ולשמחה, כאשר אנו פוגשים בפלך סאוריה אשר בו נולד.

חמיס-לב בתיים והסילב, בלי סי-מן של ערמונית תגרנית ובלי כל חבשה של בעל נסיונות, אלו שעמדו

שאל משרניחובסקי

(הסוף מעמוד 3)

וצחק. מיד ליד נזרק, נזחף, נאמד וחזר והתפעל. מרוצת תחרות דענו אחריו, כמו בכל משחק, אם פשוט ואם בעלה — אהת היא. כמו בסע" זה עברו ישובי עוררים גדולים, קהילות ישראל, מקום נפגשנו שלש-תנו ועלינו על הכמה לפעמים, בתוך המון קוראים סועל ומחוגי חרסבי ספרות. ופתאום — ראהנא!

רק שנים נשאר. האחד אמד תח"ל זה בערפל. ביאליק... וישך כבר ירד בינתיים לעולם עם קולות שחר-טים מערי ישראל. בערות וצעקות נדונים באש, ביריות, בקברות-חיים ושאר מיתות משונות. בתוך תודת הבחור זה, שלא היה כמותו גם בימי נדודי האומות ועלישת הדונים, אבני עכשיו חבר שני. שאל משרניחובסקי. מתעבה התושך ורק תימרות עשן אדומות מהבהבות אי שם בקצה שמים שזורים, מעבר לים. אודים אחרונים הם ליהדות הפולנית העצור מה ליהדות הליטאית. ללסבית, ללבך רוסית... האלפים האחרונים של הגיטו בארשה כלים במלחמה עם צורך עצום המזוין מהם פי מאה. זה גם גרילה של וילנה, קובנה, לודז, לובק, לובלין, מינסק. בחי-מחיש אחרונים וארצות סארייקר עולים בספרות סצנות. ודור החתב המהמספרות מנאל בטיס ונדם. מטרטר הוא ומתגלגל בשיפועי חור-מת, שואף אל תהום שאת אחי ריתו לא נראה עדיין... וכעין ערות אחות בשפתים ההחזקות ומעין מר-סה אוילי מרטט עליהן:

— משרניחובסקי, בן-גדום שכ-מחוד: למפלת הרשעה לא ימלת לחכות? לא האמנת עוד בישועה? לא? מהרת... מהרת כל כך. אם שגינות היו לך בחיך הפורלים, הנה זה השגיון האחרון שלך, אבל גם הגדול ביותר...
יו"ד, 28.1.1944

הוא הכתוב, ובכן, מה יעשה, "כער לם" אם אני אתחיל לענות אותך כלשונך ועקיצותיך ואחתום את שמי "זלמלי"? ואפילו אתן "מויק" אחד מימין ואחד משמאל לא יצילונו. וישך יהיה ב"עולם". סימטה ספרו-תית אתה לא אוכל לעבור עוד בשלום. איך מכיר את בעלי-התרי-סין שלנו. שאין להם שום חוש לקצ-דיקאטורה, שכובד הראש הספרותי תלוי להם בחטמם כריאה-חכבד של אחרו משוגע להבר... לא! תודה רבה!"

מכאן ואילך לא חזר משרניחוב-סקי על הצעתו ונשאר יחזקי במי-ליטונג, בלי עור כנגוד, כאשר ביקשני.

נפגשתי פגישה אישית עם שאל משרניחובסקי הרבה פעמים, במשך חצי יובל בערך: בברלין, בפאריז, בארץ ישראל ומשוייצאריה. בקנ-גרסים צינניים ובקונגרסי פאן, אבל לידי ידידות אינטימית, כמו עם חיים נחמן ביאליק, למשל, לא הגיע הדבר. תושב אני, כי הסיבה העיקרית היא, שעם פגישה ראשונה ולאחרי זו, כבר הגענו ל"פרקטי" היינו יתר מקשישים. מבלטי-מוג וטעם היינו. גות לבוא לפני אינטי-מית יתירה בשנות הילדות האילך, לשמות-תגכים, או גדלים לפחות בס-בימה אחת, כשהואמור האישי ער-דנו רך ומקבל באהבה את רצונו של השני. תוכל זאת כשהגיעה הידי-עה המתרידה, כי נפטר משרניחוב-סקי התכורץ הלב בחזקה, ולא רק משל האבדה הגדולה לספרות העבר-רית החזישה, כי אם גם משל אבדה אישית, כאילו נקרע חלק מן הבשר, כמו אחרי מותו של ח. ג. ביאליק ממש. בדידות כבדה ומבט חוצה... הרי עשרות שנים אחדות ארך המש-חק הספרותי. כדור זהב התגלגל